

רבי יהושע בן לוי אמר, כל הרגיל לעשות צדקה, זוכה דחויין לו בנים בעלי חכמה בעלי עושר בעלי אגדה.

ומפרשת הגמרא: בעלי חכמה, דכתיב

'ורודף צדקה וחסד ימצא חיים', ומכאן שיהיו א-י לו בנים בעלי חכמה, שהרי על החכמה כתוב 'כי מוצאי מצא חיים'.

וכן יהיה לו בנים בעלי עושר, דכתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה'. ומכאן שיהיו בניו עשירים ויעשו צדקה בממונם.

וכן יהיו לו בנים בעלי אגדה, דכתיב 'ורודף צדקה וחסד ימצא חיים וכבוד', ואין כבוד אלא כבוד הניתן לחכמים, דכתיב הכא 'וכבוד', וכתוב התם, במשלי, 'כבוד חכמים ינחלו'. הרי שהכבוד הוא כבוד החכמים, ומתוך החכמים, הכבוד הגדול ביותר ניתן לבעלי אגדה, כי הם מושכים את לב השומעים בדרשתם, והכל מכבדים אותם. ומכאן ש'כבוד' הנאמר בנותני הצדקה, הוא שיזכו לבנים בעלי אגדה.

תניא, היה רבי מאיר אומר: יש לו לבעל

ופסוק זה צריך ביאור, וכי משום דרודף צדקה, ימצא צדקה? כלומר, מהפסוק משמע כי מי שרודף אחר צדקה סופו שיצטרך הוא עצמו לצדקה, וזה לא יתכן. אלא לומר לך, כל הרודף אחר צדקה, הקדוש ברוך הוא ממציא לו מעות, ועושה בהן צדקה(52).

רב נחמן בר יצחק אמר: כונת הפסוק היא, שהרודף אחר מצות צדקה, הקדוש ברוך הוא ממציא לו בני אדם המהוגנים לעשות להן צדקה כדי לקבל עליהם שכרו.

ודנה הגמרא: לאפוקי מאי? לאפוקי מדדרש רבה:

דדרש רבה: מאי דכתיב, ירמיה התפלל על אנשי ענתות שהיו מבקשים את נפשו ויהיו מוכשלים לפניך, בעת אפך עשה בהם, ומפרשת הגמרא את הפסוק:

אמר ירמיה לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, [אפילו] בשעה שאנשי ענתות כופין את יצרן ומבקשין לעשות צדקה לפניך, גם אז הכשילם בבני אדם שאינן מהוגנים, תזמין להם עניים שאינם הגונים, כדי שלא יקבלו עליהן שכר(53).

53. הקשה הגאון רבי אלחנן וסרמן [בסוף ספר קובץ הערות, בביאורים לאגדות על דרך הפשט סימן ג'], דהרי אמרו בברכות דף ו' ובקידושין דף מ' על הפסוק 'ולחושבי שמו', שאם חשב אדם לעשות מצוה, ונאנס ולא עשה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשה. ואם כן כיון שאנשי ענתות נכשלו בבני אדם שאינם מהוגנים שלא מדעתם, למה לא יקבלו שכר על מחשבתם. עיי"ש.

שבעה עשר ברכות]. והמהרש"א הוסיף על דברי התוס' דצריך לומר שלא היה לו מה ליתן לעני, והביא דכן מפורש בילקוט. אבל מי שיש לו ממון ואינו נותן עובר בלאו דלא תקפוץ ירך, וודאי שאינו מתברך.

52. המהרש"א פירש דפסוק זה עוסק במי שאין לו כסף, ורודף אחר הצדקה בכך שמעשה אחרים לתרום צדקה. ועליו אמר הפסוק דהקדוש ברוך הוא מזמין לו מעות ועושה צדקה בעצמו.

אתם קרוין עבדים שנאמר 'כי לי בני ישראל עבדים', וכיצד אתם עוברים על רצונו.

אמר לו רבי עקיבא, אמשול לך משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שכעס על בנו וחבשו בבית האסורין וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך וכי לא דורון משגך לו? (3) כלומר הלא ודאי שמח המלך שבנו אכל ושתה —

ואמר רבי עקיבא לטורנוסרופוס.

ואנן, עם ישראל, קרוין בנים, דכתיב 'בנים אתם לה' אלהיכם'. ואם כן אף שהקדוש ברוך הוא גזר על העניים שלא יהיה להם מאכל ומשתה, מכל מקום ודאי שמח הוא שאנו מאכילים את בניו.

אמר לו טורנוסרופוס, מכל מקום אין עליכם לתת צדקה, שהרי מצד אחד הלא אתם קרוים בנים שנאמר 'בנים אתם לה' אלהיכם', ומצד שני קרוין עבדים שנאמר 'כי לי בני ישראל עבדים'. ואף על פי כן אין זה

הדין, רשע או גוי (1) להשיבך, ולומר לך: אם אלהיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסן? אמור לו, הקדוש ברוך הוא אינו מפרנס עניים, כדי שאנו ניתן להם צדקה, ועל ידי זה ניצול אנו בהן מדינה של גיהנם (2). כי הצדקה מצילה מגיהנום כמו שמבואר בהמשך הסוגיה.

ואת זו השאלה שאל טורנוסרופוס הרשע את רבי עקיבא, וכך שאל: אם אלהיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסם? אמר ליה, כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם!

אמר ליה טורנוסרופוס, [אדרבה], צדקה זו שאתם נותנים מחייבתן לגיהנם, שהרי אם הקדוש ברוך הוא עשה אדם לעני, הרי זה משום שרוצה שלא יהיה לו כסף, ואילו אתם נותנים לו צדקה בנגוד לרצונו.

אמשול לך משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שכעס על עבדו וחבשו בבית האסורין וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך וכי לא כועס עליו? והלא

1. וניצולים עניים אלו מעניים אלו.

1. על פי רש"י. ורבינו גרשום כתב ד'בעל דין' הוא יצר הרע.

2. פירש ה'עץ יוסף', דהעניים עצמם טובה הוא להם להיות עניים כדי שינצלו על ידי יסוריהם מדינה של גהינם, ונמצא שיש כאן טובה גמורה של הקדוש ברוך הוא, דהעניות טובה לעניים וטובה לנותנים שכולם ניצלים מדינה של גהינם. והחתם סופר פירש, דעכשיו נותן הצדקה ניצול על ידי עני זה מדינה של גהינם, ובגלגול אחר יתהפך הגלגל והעני של היום יהיה עשיר והעשיר של היום יהיה עני, ואז העני של היום ינצל על ידי שיתן צדקה להעשיר של היום,

3. והקשה ה'עין יעקב', דלכאורה למה ישגר לו המלך דורון, והלא המלך כעס עליו באכזריות עד שצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, ואיך מרד זה שנתן לו אוכל במלך. ותירץ, דהמלך לא ציווה רק לבני ביתו שלא יזונו משולחן המלך כדרגם של בני מלכים האוכלים על שולחן אביהם, אך לא ציווה להרעיבו. מה שאין כן העבדים אין דרכם לאכול על שולחן המלך, ובהכרח שאם ציווה המלך שלא להאכילם היינו לא לתת להם כלל אוכל.

הרשעים הרודים וצועקים על ישראל שרוצים את ממונם⁽⁶⁾, ואמר רבי עקיבא לטורנוסרופוס, אימתי מתי הוא הזמן שמתקיים בנו הפסוק 'עניים מרודים תביא בית' הלא האידנא בזמן הזה שהרשעים רודים בנו, ועל זה קאמר הפסוק 'הלא פרום לרעב לחמך', הרי שגם בשעה שאין ישראל עושים רצונו של מקום, מכל מקום חיבים הם בצדקה⁽⁷⁾.

דרש רבי יהודה ברבי שלום, כשב שמזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה

סתירה, כי בזמן שאתם עושין רצונו של מקום אתם קרוין בנים, ובזמן שאין אתם עושין רצונו של מקום אתם קרוין עבדים⁽⁴⁾. וטען טורנוסרופוס לרבי עקיבא והלא עכשיו אין אתם עושין רצונו של מקום שהרי אתם בגלות⁽⁵⁾, והרי אתם כעבדים, ואדון המצוה שלא יאכילו את עבדו, אין רצונו שיבא אחר ויאכילו.

אמר לו רבי עקיבא, הרי הוא אומר 'הלא פרום לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית' ומי הם אותם 'עניים מרודים' — אלו

אדמתם שאז חיבים ישראל במצות צדקה, ומה שברא הקדוש ברוך הוא את העניים הוא כדי שנינצל אנו מדינה של גהינם. אבל טען טורנוסרופוס דכשישראל שרויים בין הגויים וקרויים עבדים, הרי זה כאילו ציוה הקדוש ברוך הוא שלא להאכיל את העניים, ועל זה השיב לו רבי עקיבא דאף על פי כן נחשבים ישראל לבנים, כמו שכתוב 'בנים משחיתים' דאף בזמן שמשחיתים קרויים בנים. אלא שטורנוסרופוס לא קיבל את דברי רבי עקיבא, והוא סבר שאין ישראל נקראים בנים אלא אם כן עושים רצונו של מקום, ולכך הוצרך רבי עקיבא להביא ראיה לדבריו מהפסוק 'עניים מרודים תביא בית'.

אבל הבית הלוי פירש דטורנוסרופוס לא קיבל את תשובת רבי עקיבא כלל, והשיב לרבי עקיבא לפי דעתו הנפסדה דבזמן שאין ישראל שרויין על אדמתם וקרויים עבדים, אין האדון חפץ שיאכילום. והשיב לו רבי עקיבא דאף על פי כן קרויים אנו בנים [וכמו שפירש המהרש"א דזה עיקר תשובת רבי עקיבא], והביא לו ראיה מהפסוק 'הלא פרס לרעב לחמך'. והוסיף הבית הלוי דמפסוק זה רואים שיש חיוב צדקה גם בזמן שאין ישראל שרויים על אדמתם, אך לא מוכח מפסוק מה טעם החיוב, דיתכן שהוא

4. נחלקו במסכת קידושין [דף ל"ו] רבי מאיר ורבי יהודה, רבי יהודה סובר דבזמן שישראל עושין רצונו של מקום קרוים בנים וכשאיין עושין רצונו של מקום אין אתם קרוים בנים. אבל רבי מאיר סובר דבין כך ובין כך קרוים בנים. והמהרש"א פירש דרבי עקיבא סבר כרבי מאיר דלעולם קרויים בנים, עי' להלן הערה... שנביא את דבריו, ועי"ש מה שפירש בענין זה הבית הלוי.

5. על פי רבינו גרשום.

6. עי' לעיל ט א הערה 28 ושם תמצא כמה פירושים מהו הלשון 'עניים מרודים'.

7. הנה, בתחילה ענה רבי עקיבא לטורנוסרופוס שהקדוש ברוך הוא ברא עניים כדי שעל ידם נינצל מדינה של גהינם. והקשה הבית הלוי [דרושים, דרוש א'] אם כן מה השיב לו טורנוסרופוס, דהרי רבי עקיבא אמר לו שאין הקדוש ברוך הוא כועס על העניים כלל, אלא שברא אותם כדי שאנו נינצל מדינה של גהינם. ועי' במהרש"א שביאר, דטורנוסרופוס קיבל את תשובת רבי עקיבא רק על זמן שישראל על

לצדקה ואם לא על כרחו נותנו לגויים.

כי הא כמו המעשה דהיה בבני אהתיה דרבן יוחנן בן זכאי, שרבי יוחנן חזא להו בחילמא ראה עליהם בחלום במוצאי יום הכיפורים⁽⁹⁾ **דבעו למיחסר** שנגזר עליהם להפסיד באותה שנה **שבע מאה דינרי**. והלך רבי יוחנן **ועשינהו** שכנע אותם בדברים⁽¹⁰⁾ כל אותה שנה **ושקל מינייהו לצדקה** ונטל מהם כסף לצדקה, כדי שהכסף שנגזר עליהם שיפסידו ילך לצדקה, וכך נטל מהם צדקה במשך כל השנה, עד שלשנה הבאה בערב ראש השנה⁽¹¹⁾ **פשיגבייהו** נותרו מאותם שבע מאות

כי אז נגזר סכום הכסף שאותו ירויח האדם במשך השנה⁽⁸⁾, **בך חפרונותיו** הפסד כספו של אדם שיפסיד באותה השנה **קצובין לו מראש השנה**. ואם זכה נותן את הכסף שעליו להפסיד לעניים, ומתקיים בו הפסוק **'הלא פרום לרעב לחמך'**. ואם לא זכה, נוטלים ממנו הגויים כסף זה, ומתקיים בו הפסוק **'ועניים מרודים תביא בית'**, כי פסוק זה נאמר על הגויים הנוטלים את ממון ישראל.

ומביאה הגמרא מעשה, המוכיח שכאשר נגזר על האדם הפסד ממון, אם זכה נותנו

8. וכמו שאמרו בפרק שני דביצה, על הפסוק 'תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגיגו כי חוק לישראל הוא'. בכסא ליום חגיגו זה ראש השנה. 'כי חוק לישראל הוא — זה מזונותיו של אדם הקרויים 'חוק'. ועי' מהרש"א.

9. על פי רש"י לפי הגירסה שלפנינו וכמו שביאר המהרש"א דמסתמא לא היו רשעים שנגמר דינם בראש השנה, אלא בינונים שנגמר דינם ביום הכיפורים, אבל גירסת הב"ח במוצאי ראש השנה. ועי' עוד בהערה...

10. על פי המהרש"א, וכמו שמוכח מהמשך הסוגיא דצדקה זו היתה צדקה לשמה.

11. על פי רש"י. וביאר המהרש"א דהוא משום שהזמן שאחרי ראש השנה שייך לחשבון השנה הבאה, ולכן קודם ראש השנה הושלם הפסד שבע מאות דינרים. אלא שהמהרש"א העיר מהמשך דברי הגמרא, דמבואר שחילי הקיסר באו בערב יום הכיפורים ליטול את הכסף, ולא באו בערב ראש השנה. והוא משום שדין יום הכיפורים של שנה שעברה מתמשך עד יום הכיפורים של השנה הבאה, עי"ש. ולכן הגיה

משום שגם בגלות קרויים בנים, ויתכן עוד שהוא מחמת הטענה הראשונה שטען רבי עקיבא לטורנוסורפוס דלא ברא הקדוש ברוך הוא את העניים אלא כדי שנינצל אנו מדינה של גהינם.

ובזה פירש הבית הלוי את דעת רבי יהודה הסובר דבזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום קרויים עבדים, דאם כן, לכאורה צודקת טענתו של טורנוסורפוס דאדון המצוה שלא להאכיל את עבדו אין להאכילו. ופירש הבית הלוי דרבי יהודה סבר כטענה הראשונה שאמר רבי עקיבא דלא נבראו עניים אלא כדי שנינצל אנו על ידם מדינה של גהינם.

ועל פי מה שפירשו המהרש"א והבית הלוי דעיקר תשובתו של רבי עקיבא היא דלעולם קרויים בנים, [ומהפסוק הביא רק ראייה לדבריו]. יש לישב את קושית העיר בנימין שהביא הב"בן יהודיע', מה ראייה הביא רבי עקיבא לטורנוסורפוס מהפסוק, והלא עדיין קשה דעם ישראל קרויים עבדים, והמלך שכעס על עבדיו אינו חפץ שיאכילום, עי"ש מה שתיירך. אמנם לדברי המהרש"א והבית הלוי לא קשה, דפסוק זה הובא כראיה לכך שלעולם קרויים ישראל בנים.

דינרים רק שיבכר שבעה עשר דינרים שאותם לא נתנו לצדקה.

כי מטא מעלי יומא דכיפורי כשהגיע ערב יום כיפור, שדור רבי קיסר שלחו מבית הקיסר חילים ונקטינהו ותפסו מהם שבעה עשר דינרים. **אמר להו רבן יוחנן בן זכאי, לא תדחלון אל תראו, כי לא יקחו ממכם יותר, אלא שיבכר דינרי גבייכו** שלכם רצו ליטול, ואת אותם שבעה עשר דינרים כבר שקלינהו מינייכו נטלו מכם, ושוב לא יטלו מכם עוד

אמרי ליה, מנא ידעת? מהיכן יודע אותה שאין להם עלינו אלא שבעה עשר דינרים בלבד,

אמר להו, חלמא הזאי לכו כן ראיתי בחלומי שתפסידו שבע מאות דינרים, וכיון שנתתם לצדקה שש מאות שמונים ושלוש דינרים, ידעתי שלא נותר לכם להפסיד אלא שבעה עשר דינרים.

אמרי ליה, ואמאי לא אמרת לן? מדוע לא אמרת לנו שכך חלמת כדי [דניתבינהו] שניתן את כל הסכום לצדקה,

אמר להו, אמניא דעתי הייתה שלא לומר לכם, **כי היכי דתעבדו** כדי שבנתינתכם את הצדקה תעשו מצוה לשמה.

רב פפא הוה סליק בדרגא עלה במדרגה, **אישתמיט כרעיה בעי** למופל נשמטה רגלו וכמעט שנפל. **אמר, השתא כן** אם אכן הייתי נופל, הרי זו ראייה **דאיחייב מאן דסני לן** שהתחייב מי ששונא אותי [רב פפא התכוין לעצמו, אלא שתלה קללתו בחבירו], **במחללי שבתות וכעובדי עבודת כוכבים** שדינם הוא בסקילה, ואמרו [בכתובות ל ב] **כי מי שנתחייב סקילה בזמן הזה, או נופל מן הגג או שחיה דורסתו** (12). ואם הייתי נופל הרי זו ראייה שנתחייבתי סקילה (13).

אמר ליה חייא בר רב מדפתי לרב פפא, שמא מה שכמעט נפלת, הוא משום **דעני בא לידך ולא פרנסתו** (14),

דתניא רבי יהושע בן קרחה אומר, כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד עבודת כוכבים, דכתיב הכא גבי מצות צדקה 'השמר לך פן יהיה דבר עם ללבך בליעל' (15), **וכתיב התם** גבי עבודה זרה 'יצאו אנשים

המהרש"א בדברי רש"י 'בערב יום הכיפורים'.

12. כי מיתה זו דומה לסקילה, שהרי קודם שהיו סוקלים את הנסקל היו מפילים אותו מבית הגבוה שתי קומות, כמו שאמרו בסנהדרין מה ב.

13. על פי רש"י. והמהרש"א פירש, דהכונה שאם הייתי נופל היה אומר מי ששונא אותי שחיללתי שבת או עבדתי עבודת כוכבים.

14. שמא ביקש לרמוז לו על המעשה שהובא

לעיל דרב פפא לא נתן מזון לעני המחזור על הפתחים. מהרש"א, וכן כתב החתם סופר. והגר"א ביאר [הובא בספר אהל יעקב למגיד מדובנא] דרבי חייא ידע שהעונש בא מחמת זה, כי התיבות 'פתוח תפתח' בפרשת אמור, מוטעמות בטעמים 'דרגא תביר', רמז למתעלם מן הצדקה שתשבר המדרגה תחתיו.

15. פסוק זה בעיקרו נאמר על מצות הלואה, אלא שהגמרא דורשת אותו גם על מצות צדקה, ועיין עוד בכתובות סז ב.

הוא השרה את שלומו על עם ישראל מחמת ה'חסד ורחמים' שהיו בהם, חסד זו גמילות חסדים, רחמים זו צדקה, וכיון שלא עשו עם ישראל צדקה וחסד, אסף הקדוש ברוך הוא את שלומו מעם ישראל⁽¹⁷⁾.

תניא ר"י אומר, גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה, שנאמר 'כה אמר ה' שמרו משפט ועשו צדקה, כי על ידי כן תהיה⁽¹⁸⁾ קרובה ישועתי לבא וצדקתי להגלות — ומכאן שהצדקה מקרבת את הגאולה⁽¹⁹⁾.

הוא היה אומר, עשרה דברים קשים חזקים נבראו בעולם וכל אחד מהם יש דבר החזק ממנו.

הר קשה, הברזל מוחתכו, ברזל קשה אש⁽²⁰⁾ מפעפעו מרככו. אש קשה מים מכבין אותו, מים קשים עבים עננים סובלים אותו, עבים קשים רוח מפזרתו, רוח קשה גוף סובלו

בני בליעל, ודרשינן, מה לחלן המילה 'בליעל' נאמרה על עבודת כוכבים אף כאן שנאמר 'בליעל' הוא מענין עבודת כוכבים⁽¹⁶⁾. ומכאן שכל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עבד עבודת כוכבים. וכיון שענשה של עבודת כוכבים היא סקילה, וצדקה הרי היא כעבודת כוכבים, לכן כמעט ונפלת.

תניא אמר רבי אלעזר ברבי יוסי, כל צדקה וחסד שישראל עושין בעולם הזה, הרי צדקה זו עושה שלום גדול ופרקליטין מליצי יושר גדולין בין ישראל לאביהן שבשמים. שנאמר: הקדוש ברוך הוא אמר לירמיה, 'כה אמר ה', אל תבא בית מרוח [בית אבל] ואל תלך לספור ואל תנוד [תקונן] להם, כי אספתי את שלומי מאת העם הזה את החסד ואת הרחמים'.

ומפרשת הגמרא את הפסוק, שהקדוש ברוך

המהרש"א, ד'החסד ורחמים' המוזכרים בפסוק הכונה לחסד ורחמים של הקדוש ברוך הוא, והיינו שהקדוש ברוך הוא הסיר מעם ישראל את שלומו וכן את החסד והרחמים.

18. על פי המצודות שם.

19. וקשה, הרי בפסוק מוזכר גם 'משפט', ואם כן מדוע לא אמרו שאין הצדקה מקרבת את הגאולה אלא אם כן יש בה גם משפט. ותירץ הבן יהודיע [בשם בנו], דלא כל צדקה מקרבת את הגאולה, אלא צדקה שנעשתה בממון נקי שנעשה במשפט ואין בו גזל וחסם. ועי' בהגהות 'מצפה איתן'.

20. על פי גירסת הב"ח, ולפינו 'אור'.

16. ואף שנאמר פעמים רבות בתנ"ך 'בליעל' גם על שאר עבירות, מכל מקום בתורה לא נאמר 'בליעל' אלא בצדקה ובעבודת כוכבים, ומכאן למדו דכל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עבד עבודת כוכבים. מהרש"א. והתורת חיים ביאר, דמהותה של הצדקה היא קבלת עול מלכות שמים, וכל ההפרשות שחייב אדם להפריש כגון לקט שכחה פאה בכורים תרומות ומעשרות שמיטה ויובלות, טעם כולם הוא כדי שידע האדם ויעלה על לבו כי לה' הארץ ומלואה וכל מה שיש לנו אינו שלנו ויקבל עליו עול מלכות שמים, וכל מי שאינו עושה כן ואומר בלבו 'כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה', הרי הוא כפורק עול, ועל זה כתוב 'יצאו אנשים בני בליעל' — 'בלי עול', כמו שפירש רש"י שם.

17. אמנם פשטות ביאור הפסוק כמו שכתב

אמר, דכתיב 'אני בצדק אחזה פניך', כלומר בתחילה 'אני בצדק' ולאחר מכן 'אחזה פניך' בתפילה (24).

מאי מה פירושו של המשך הפסוק 'אשבעה בחקיך תמונתך'? אמר רב נחמן בר יצחק, אלו תלמידי חכמים שמנודין שינה מעיניהם בעולם הזה כדי ללמוד תורה, והקדוש ברוך הוא משביען מזיו השכינה לעולם הבא. וכך מתפרש הפסוק, בשכר שמקיצים לקום משינתם ['בהקיץ'], זוכים הם ל'אשבעה תמונתך' כלומר לשבוע מזיו השכינה בעולם הבא.

אמר רבי יוחנן, מאי דכתיב 'מלוח ה' חונן דל', כונת הפסוק, כי מי שחונן את הדל ונותן לו צדקה, הרי זה כאילו הלוח כסף לקדוש ברוך הוא, ואלמלא מקרא כתוב אי אפשר היה לאומרו, כביכול הקדוש ברוך הוא הוא כעבד לנותן הצדקה, שהרי במשלי מבואר שהלוח הוא כעבד של המלוח, שנאמר 'עבד לוח לאיש מלוח' (25).

שהגוף מלא רוח, ואין הרוח יוצאת ממנו, גוף קשה פחד שוברו, פחד קשה יין מפיגו, יין קשה שינה מפכחתו, ומיתה קשה מכולם (21) כי אין משהו שעומד נגד המיתה, ואילו צדקה מצלת מן המיתה, דכתיב 'וצדקה תציל ממות' (22).

דרש רבי דוסתאי ברבי ינאי, בוא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם, שהרי מדת בשר ודם, אם אדם מביא דורון גדול למלך, ספק מקבלין אותו הימנו ספק אין מקבלין אותו הימנו, ואם תמצא לומר אף על הצד שמקבלים אותו ממנו ספק רואה פני המלך ספק אינו רואה פני המלך. ואילו הקדוש ברוך הוא אינו כן, אלא אדם שנותן פרוטה לעני זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר 'אני בצדק אחזה פניך אשבעה בחקיך תמונתך', כלומר, שעל ידי ה'צדק' שהוא הצדקה זוכה האדם לחזות בפני הקדוש ברוך הוא.

רבי אלעזר, יהיב נתן פרוטה לעני והדר מצלי. ורק לאחר מכן התפלל (23). וטעמו —

'טוב לתן צדקה קודם תפילה', והפרי מגדים שם הביא דיש קהילות שנתקן בהם המנהג לתת צדקה כשמגיע לפסוק 'והעשר והכבוד מלפניך ואתה מושל בכל'.

24. ודרשו פסוק זה על התפילה, כי האדם צריך לחשוב ולצייר בדעתו שהוא עומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, וזהו 'אחזה פניך'. בן יהוידע.

25. וכמו שאמרו במדרש [ויקרא רבא לד ב] 'מלוח ה' חונן דל, אמר הקדוש ברוך הוא עלי היה לפרנסו ובא זה ופרנסו'. ולפי זה פירש הבית הלוי [דרושים, דרוש א] את הפסוק 'לך ה'

21. ואף על פי שיש כאן אחד עשר דברים, מכל מקום לא מנו אלא עשרה כי השינה אינה אלא אחד משישים מיתה. מהרש"א.

22. כתב המהר"ל, דהזכירו כאן עשרה דברים, והעשירי הוא הצדקה שהיא קודש להשם, כי כל התשעה הם דברים טבעיים, אבל הצדקה היא מעשה אלוקי בלתי טבעי, ולפיכך יש בכח הצדקה לבטל את המיתה, כי המיתה היא מצד עולם הזה הטבעי והצדקה היא למעלה ממנה שיש לה מעלה אלוקית ומבטלת את המיתה. ועי"ש תוספת דברים.

23. ופסק השולחן ערוך או"ח סימן צ"ב סעיף י'

אמר רבי חייא בר אבא: רבי יוחנן רמי, הקשה בדברי הכתובים:

כתיב 'לא יועיל הון ביום עברה, וצדקה תציל ממות'.

וכתיב 'לא יועילו אוצרות רשע וצדקה תציל ממות'.

שתי צדקות הללו למה? לשם מה השמיע לנו הפסוק שתי פעמים ש'צדקה תציל ממות'.

ומשנינן: אחת ללמדנו שהצדקה מצילתו ממיתה משונה, ואחת שמצילתו מדינה של גיהנם. ואי זו היא איזה פסוק עוסק בצדקה שמצילתו מדינה של גיהנם? ההוא דכתיב ביה 'עברה' דכתיב על הגהינם (26) 'יום עברה היום ההוא'. ואי זו היא צדקה שמצילתו ממיתה משונה

ב-י זו צדקה שהנותן נותנה ואינו יודע למי נותנה (27), והעני נוטלה ואינו יודע ממי נוטלה.

ומה שאמרו שהצדקה המעולה היא הצדקה שנותנה ואינו יודע למי נותנה, הוא לאפוקי מהצדקה דנתן מר עוקבא.

בכתובות [סז ב] מבואר, שמר עוקבא היה רגיל להניח כל יום ארבע זוזים בחור שעשוי במפתן דלת העני. ובצדקה זו ידע הנותן למי הוא נותן את הצדקה, ואין זו הצדקה המצילה מדין גהינם.

ומה שאמרו שהצדקה המעולה היא הצדקה שהעני נוטלה ואינו יודע ממי נוטלה, הוא לאפוקי מהצדקה דנתן רבי אבא.

שהיה צורר את הכסף בסודרו, ומפשיל את סודרו לאחוריו, ובאו עניים ונטלו מהכסף ללא שרב אבא ראה מי נוטל. וצדקה זו אף שלא ידע הנותן למי נתן, אבל הנוטל ידע ממי נטל.

ואלא היכי ליעביד? כיצד יעשה אדם צדקה באופן המעולה ביותר בצורה שלא ידע הנותן למי נותן ולא ידע הנוטל ממי נטל? ליתבי לארנקי של צדקה! והגבאים יחלקו לעניים.

מיתבי, הרי שנינו בברייתא, מה יעשה אדם ויהיו לו בנים זכרים? רבי אליעזר אומר יפזר מעותיו לעניים (28), רבי יהושע אומר ישמח אשתו לדבר מצוה קודם שיפקדנה (29).

וממשיכה הברייתא:

מצוות גדולות מאד, ולזה אמרו שמצוה זו עומדת לאדם אפילו בעולם הזה.

28. ופירש המהרש"א דאפשר שסמך על מה שכתוב קודם באותו מזמור 'אשרי איש ירא את ה'... גבור בארץ יהיה זרעו' וסיים שלכל זה זכה לפי שפזר ונתן לאביונים.

29. על פי רש"י. ורבינו גרשום גרס 'בדבר מצוה' ופירש שיפקדנה שלא בזמן עונה.

הצדקה דכביכול נותן הצדקה נותן אותה לקדוש ברוך הוא.

26. כמו שדרשו לקמן עמוד ב'.

27. והקשו התוס', כיון שצדקה זו היא הצדקה המעולה, אם כן היה עליה להציל מדין הגהינם שהוא רע ביותר. ותירץ ר"י, הרוב הדברים אינם עומדים לאדם בעולם הזה אלא לאחר מיתה בעולם הבא. ובעולם הזה אין עוזר לאדם אלא